

სიღარიბის საკითხისათვის საქართველოში

მურმან კვარაცხელია

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი,
საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, საქართველო

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ეკონომიკური უსაფრთხოება, სიღარიბე, მთლიანი შიდა პროდუქტი, საგარეო ბრუნვა, დემოგრაფიული უსაფრთხოება

მსოფლიოს განვითარების თანამედროვე ტენდენციები მრავალი პრობლემის გამოწვევის წინაშე დგას. ამ მხრივ უაღრესად საპასუხისმგებლო ეტაპზე აღმოჩნდა საქართველო. გეგმური მეურნეობრიობიდან საბაზრო ურთიერთობების სისტემაზე გადასვლამ მისი ეკონომიკა რეგრესის გზით სიღარიბეწაიყვანა. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ მის განვითარებაში არა მარტო განვითარებულ ქვეყნებს, არამედ რეფორმამდელი პერიოდის თავის დონესაც მკვეთრად ჩამორჩა.

ასეთი ტენდენციებია დამახასიათებელი ახალი სუვერენული სახელმწიფოებისათვის, რომლებიც დიდ სიძნელეებს წააწყდნენ. მათმა ტრადიციულმა ფუნქციებმა, რომლებიც კონკრეტული პოლიტიკურ-გეოგრაფიულ სივრცეში ათასწლეულების განმავლობაში ასრულებდნენ ცხოვრების მარეგულირებელ როლს, დროის გამოწვევას ვერ გაუძლვეს. ამასთან დაისვა სრულიად განსხვავებული კითხვა გლობალიზაციის მოთხოვნებიდან გამომდინარე როგორ უნდა მომხდარიყო ეროვნული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის ადაპტირება ახალ გარემოსთან. ეს პროცესი ბევრ ქვეყნებში დღესაც მტკივნეულად ვითარდება. მით უმეტეს, როცა იგი განიხილება სახელმწიფოებრივი ინტერესების დაცვისა და ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, კერძოდ, მისი ისეთი მთავარი ინდიკატორის მეშვეობით, როგორცაა სიღარიბე. საერთო მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საქართველოში ცხოვრების დონის დაცემისა და სიღარიბის პრობლემა საშიშ ზღვარზე დგას.

ამის ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევას პრობლემად განათვლით და მეცნიერების განვითარების დაბალი დონე მიიჩნევა. ამასთან, შრომის, როგორც განვითარების განსაკუთრებულმა ფაქტორმა ეროვნული ეკონომიკის კრიზისი გამოიწვია. ეკონომიკური ზრდის თავისებურებად ახალ ტრაექტორიაზე გადასვლის ისეთი თბიქტური ფაქტორები ჩამოყალიბდა, როგორცაა ფორმირებადი საბაზრო მენტალიტეტი, კერძო სექტორის დომინირებადი მდგომარეობა, ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავება, საერთაშორისო ეკონომიკურ და ფინანსურ სტრუქტურებთან თანამშრომლობის გამოცდილება. მაგრამ ისეთმა სუბექტურმა ფაქტორმა, როგორცაა სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც სუსტია, ჯერჯერობით ვერ უზრუნველყო ტრანსფორმაციული პროცესების დაჩქარება. აქ აღსანიშნავია ის, რომ ეკონომიკის განვითარებაში საქართველო რეფორმამდელ პერიოდში არსებულ დონესაც ჩამორჩება. ასე მაგალითად, 1991-1995 წლებში ქვეყანაში მოხდა ეკონომიკის მყისიერი დაშლა-დაზარება და არა

დემონტაჟი. 1994 წელს მან შეადგინა როფორმამდელი პერიოდის მშპ-ის მხოლოდ 27,8%, სამრეწველო პროდუქციის წარმოების 15%, სასოფლო-სამეორნეო წარმოება 2-ჯერ დაეცა, კაპიტალური დაბანდებები - 97,2 პროცენტული პუნქტით (ჭითანავა, 1997).

არც შემდგომ პერიოდში გამოსწორებულა სიტუაცია: 1990 წლის მიმართ მშპ წარმოება შეადგენდა: 2000 წელს - 38,1%, 2003 წელს - 46,3%, 2007 წელს - 65%, 2008 წელს - 71,1%. (რ. ასათიანი, 2010, 31). უნდა აღინიშნოს, რომ 2008 წლისთვის მშპ წარმოების რეფორმამდელი დონე (1990 წლის) დაძლეული ჰქონდათ რუსეთს, ბელარუსს, ყაზახეთს, თურქმენეთს, უზბეკეთს, ტაჯიკეთს, სომხეთს, აზერბაიჯანს, ლატვიას, ლიტვას, ესტონეთს. (რ. ასათიანი, 2010, 32).

მეტად საგანგაშო მდგომარეობაშია ქვეყნის ექსპორტი-იმპორტის სალდო. ასე, მაგალითად, საგარეო ვაჭრობის მოცულობა 2007 წელს შეადგენდა 6,4 მლრდ აშშ დოლარს, 2011 წელს - 9,2 მლრდს, 2015 წელს - 9,6 მლრდს, ხოლო 2016 წელს - 9,4 მლრდს. ბოლო წლის მონაცემებით არ შეიმჩნევა ზრდის ტენდენცია. საგარეო ვაჭრობის სალდომ ამ პერიოდში შეადგინა შესაბამისად - 4 მლრდ, 7 მლრდ, 5 მლრდ და 5,2 მლრდ აშშ დოლარი (GeoStat.Ge). აქედან ცხადია, რომ შიდა ბაზარზე იმპორტით შემოტანილი საქონლის ხვედრითი წილი 70-80%-მდე მერყეობს. მრეწველობის მონაცემები გვიჩვენებს, რომ ქვეყანაში მიმდინარეობს დენდუსტრიალიზაციის საშიში პროცესი, რაც გამოწვეულია დარგის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გაჩანაგებით და მისი საკადრო პოტენციალის მოშლით.

მაკროეკონომიკური სტაბილიზაციის ისეთი მაჩვენებელი, როგორცაა მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე, 2015 წლის მდგომარეობით 3766 აშშ დოლარს შეადგენდა, 2016 წელს კი - 3766-ს, რაც უაღრესად დაბალი მაჩვენებელია. უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ ევროკავშირში (რომლის ასოცირებული წევრიც უკვე გახდა ქვეყანა), შემსვლელი კონკურენტი ქვეყნებისთვის ეს მაჩვენებელი გაცილებით მეტი უნდა იყოს.

ყოველივე ამას უამრავი მიზეზები გააჩნია, რომელთაგან აღსანიშნავია დასავლეთის დემოკრატიული ფასეულობების ყალბი გაცემა, საბაზრო მექანიზმების გაფეთქება, შრომის, ცოდნისა და გამოცდილების უგულვებლყოფა, ეროვნული დოვლათისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულება, საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის დაქვეითება, სახელმწიფოს ხარჯზე ყოფნის მენტალიტეტი და სხვა.

აქედან შეიძლება დავასკვნათ, რომ ფორმირებადი სახელმწიფო მზად არ აღმოჩნდა გარე და შიდა ფაქტორების

ნეგატიური გავლენისაგან თავი დაეღწია და შექმნილი სიტუაცია - ქვეყნის დამოუკიდებელი განვითარების შესაძლებლობა - გამოეყენებინა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების სასარგებლოდ (ნ.ჭითანავა, 2009).

აქედან გამომდინარე შეიძლება ითქვას, რომ ჩვენი ქვეყანა თანდათანობით მომხმარებლური ეკონომიკის ქვეყანა ხდება.

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონე უშუალოდ განსაზღვრავს მის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას. ამ ასპექტში მთავარია მაკროეკონომიკური უსაფრთხოების ადეკვატური მთლიანი შიდა პროდუქტის აბსოლუტური მოცულობისა და მისი ზრდის ტემპის განსაზღვრა. ამ მხრივ საინტერესოა ქვემოთ მოყვანილი ცხრილი, სადაც მოცემულია მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ერთ სულ მოსახლეზე მისი ზრდის მონაცემები.

ცხრილიდან ჩანს, რომ ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპი 2006-2016 წლებში არათანაბარ-ზომიერებით ხასიათდებოდა, ზრდის ყველაზე მაღალი ტემპი დაფიქსირდა 2007 წელს - 12,6%. 2008 წელს შეადგინა

იწყებს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში აქტიურ ჩართვას, ამჟამად გამოიკვეთა შინაგანი და გარეგანი მუქარები. შინაგანი მუქარებიდან აღსანიშნავია ინტელექტუალური, საგანმანათლებლო და ინოვაციური პოტენციალის ჩამორჩენილობა, მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციის გაღრმავება და სიღარიბის მაღალი დონე, ქვეყნის ენერგეტიკული უზრუნველყოფის არამდგრადობა, დაბალი ინოვაციური და ინვესტიციური აქტივობა, ფინანსური უსაფრთხოების დაბალი დონე, დიდი საგარეო ვალი, ეროვნული ვალუტის სისუსტე და დაუცველობა კონკურენტუნარიანი და მიმზიდველი ეკონომიკის უქონლობის შედეგად, ქვეყნის რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაბალი დონე და მისი გამოთანაბრების ტენდენციის უქონლობა და სხვა.

ზემოთ ჩამოთვლილი ტენდენციები ზოგადსახელმწიფოებრივია, რომელიც ბევრი პოსტკომუნისტური ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი. მათი გადაწყვეტა დასაჩქარებელია და მოითხოვს სწორი სტრატეგიის დროულ შემუშავებასა და მის რელიზაციას.

ცხრილი 1

მთლიანი შიდა პროდუქტისა და მოსახლეობის ერთ სულ მისი ზრდის დინამიკა

2006 წ.	2007 წ.	2008 წ.	2009 წ.	2010 წ.	2011 წ.	2012 წ.	2013 წ.	2014 წ.	2015წ.	2016წ
9,40%	12,60%	2,40%	-3,70%	6,20%	7,20%	6,40%	3,40%	4,60%	2,80%	2,70%
1763,5	2314,6	2921,1	2455,2	2623	3230,7	3523,4	3599,6	3676,2	-	-

წყარო: geostat.ge

ცხრილი 2

საქართველოს მოსახლეობის რიცხოვნობა

ძირითადი დემოგრაფიული მაკროინდიკატორები										
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
მოსახლეობის რიცხოვნობა 1 იანვრისათვის (ათასი კაცი)	4 401.3	4 394.7	4 382.1	4 385.4	4 436.4	4 469.2	4 497.6	4 483.8	4 490.5	3 729.5

წყარო: geostat.ge

2,4%, რაც გამოწვეული იყო რუსეთ-საქართველოს საომარი კონფლიქტის შედეგად. 2009 წელს კი მინუს 3,7% იყო. მაგრამ 2010 წელს უკვე ზრდამ შეადგინა 6,2%. ეს გამოწვეული იყო აშშ-დან ინვესტიციების შემოსვლით, რომელმაც შეადგინა დაახლოებით 4,5 მილიარდი აშშ დოლარი. 2012-2013 წლებში უკვე კლების ტენდენცია დაფიქსირდა, ხოლო 2014 წელს უმნიშვნელო ზრდა იყო -1,2 პროცენტული პუნქტით. 2016 წლის მონაცემებით ზრდის ტემპი მნიშვნელოვნად დაეცა წინა წელთან შედარებით და შეადგინა 2,70%.

გლობალიზაციის შეუქცევადმა პროცესებმა საქართველო ისტორიული გამოწვევების წინაშე დააყენა. მთავარია გლობალიზაციის უარყოფითი შედეგების თავიდან აცილება. განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, როდესაც ქვეყანა

ცნობილია, რომ ეკონომიკურ უსაფრთხოებას მრავალი ინდიკატორი გააჩნია. აქედან, ერთ-ერთი უმთავრესია ქვეყნის დემოგრაფიული უსაფრთხოება. ბოლო ათწლეულებში ეს პროცესი მკვეთრად გაუარესდა. სახეზეა მოსახლეობის აბსოლუტური რაოდენობის და ზრდის ტემპების შემცირება. ამავე დროს ეცემა მისი წილი სამხრეთ კავკასიისა და მსოფლიო მოსახლეობაში. (იხ. ცხრილი 2).

ცხრილიდან ჩანს, რომ საქართველოს მოსახლეობა 2006 წელს შეადგენდა 4,4 მლნ კაცს. მისი დინამიკა შემდგომ წლებში ზრდის ტენდენციით არ გამოირჩევა. თუ შევადარებთ, 1975 წელს იგი შეადგენდა 4,9 მლნ კაცს, ხოლო 2015 წლის აღწერით შეადგინა 3,7 მლნ კაცი. ანუ 40 წლის განმავლობაში ქვეყნის მოსახლეობა შემცირდა 1,2 მლნ-ით, რაც მაღალი საფრთხის შემცველია მცირე-

რიცხოვანი ქვეყნისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ 2016 წელს ქვეყანაში მოსახლეობის რიცხოვნობა გახდა 3720,4 მლნ, ხოლო 2017 წელს - 2718,2 მლნ. როგორც მონაცემებიდან ჩანს უმნიშვნელოდ, მაგრამ მოსახლეობის რიცხოვნობა კლებადი ტენდენციით ხასიათდება ბოლო წლებში.

შედარებისთვის უნდა აღინიშნოს, რომ 1975-2000 წლებში სომხეთის მოსახლეობა 2,8 მლნ-დან 3,8 მლნ-მდე ანუ 36%-ით, ხოლო აზერბაიჯანის მოსახლეობა კი - 5,7 მლნ-დან 8,7 მლნ-მდე ანუ 53%-ით გაიზარდა (ნ.ჭითანავა, 2003). საპროგნოზო მონაცემების მიხედვით, ცენტრალური კავკასიის ორივე ქვეყანაში მოსახლეობა ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, საქართველოში კი - კლებით. აქედან ცხადია, ქართველობა რეგიონში უმცირესობაში აღმოჩნდა.

დემოგრაფიული ვითარების ასეთი მკვეთრი გაუარესება საქართველოს არსებობას უდიდეს საფრთხეს უქმნის. საჭიროა სახელმწიფოებრივი ქმედითი ღონისძიებების გატარება ამ ფუნდამენტური საფრთხის პრევენციისათვის.

ქვეყნისთვის ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთ-ერთ მთავარ ინდიკატორს სიღარიბის დაძლევა წარმოადგენს, რაც ცხოვრების დონის განმსაზღვრელი მაჩვენებელიცაა. სიღარიბე თანამედროვე საქართველოს ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა. მასთან ბრძოლა კაცობრიობის უმთავრესი ამოცანაცაა. საინტერესო მონაცემებით ხასიათდება საქართველოში სიღარიბის დონე (ცხრილი 3).

ცხრილი 3

ცხოვრების დონე

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის წილი (რეგისტრირებული სიღარიბე) (%)	6.4	8.4	9.9	9.7	9.2	9.7	9.7	11.6

წყარო: სოციალური მომსახურების სააგენტო

ცხრილიდან ჩანს, რომ სიღარიბის ზღვარს ქვევით მყოფი მოსახლეობის დინამიკა ზრდადი ტენდენციით ხასიათდება. თუ ეს მაჩვენებელი 2007 წელს შეადგენდა 6,2%-ს, 2010 წელს - 9,7%-ს, 2014 წლისათვის მიაღწია 11,6%-ს, ანუ გაიზარდა 2,4 პროცენტული პუნქტით. ასეთი ტენდენცია სერიოზულ საფრთხეს უქმნის საქართველოს მოსახლეობის კეთილდღეობას.

სტატისტიკური მონაცემებით ირკვევა, რომ მოსახლეობის შემოსავლების უთანაბრობა მცირდება, რაც დადებით ტენდენციას წარმოადგენს. თუ 2003 წელს მოსახლეობის მხოლოდ 1,1%-ს ჰქონდა 1500 ლარზე (680\$) მეტი შემოსავალი, 2013 წელს ეს მაჩვენებელი 13,9%-მდე გაიზარდა. ის ფაქტი, რომ მოსახლეობის 80%-ზე მეტის შემოსავალი 500 ლარს არ აღემატება, ნათლად მიუთითებს 2005 წლამდე არსებული მოსახლეობის ცხოვრების დაბალ დონეზე, მომდევნო წლებში კი შეინიშნება შემოსავლების დიფერენციაციის მკვეთრი შემცირების ტენდენცია.

ჩატარებული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების მიღწევა ხანგრძლივ პერიოდსა და სახელმწიფოს დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. მიზანშეწონილია ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების 2020 წლამდე შედგენილი სტრატეგიული პროგრამის რეალიზაცია, რომელიც უნდა გახდეს სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის მთავარი მამოძრავებელი ძალა.

პროგრამაში გამოკვეთილია უსაფრთხოების ძირითადი კომპონენტები და მისი სტრატეგიული მიზანი უნდა იყოს რეალური სოციალურ-ეკონომიკური პირობების შექმნა საქართველოს ევროკავშირში რეალური გაერთიანებისათვის, რაც განმსაზღვრელი კრიტერიუმების რეალიზაციას გულისხმობს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს ეკონომიკური ფაქტორის როლი ევროპისა და აზიის ქვეყნების ეკონომიკური ინტერესების დაბალანსებაში. იგი რეალურად ყალიბდება როგორც ბუფერული სივრცე, რომელსაც შეუძლია ეკსკლუზიური წვლილი შეიტანოს ცივილიზაციათა ურთიერთობებში.

სახელმწიფომ თავის სოციალურ-ეკონომიკური სტრატეგიის ერთ-ერთ პრიორიტეტად ფარდობითი სიღარიბის ზღვარის შემცირება უნდა დასახოს. ამასთან აქ მთავარია დასაქმების დონის ამაღლება, შემოსავლების თანაბრად განაწილება. რეალობაა, რომ მოსახლეობის პრივილეგირებული ნაწი-

ლი მაღალ შემოსავალს იღებს, საზოგადოების დიდი ნაწილი კი - ღარიბია. ამის გამოსწორება აუცილებელია. ეს გამოწვეულია იმით, რომ ქვეყანა ხასიათდება მოსახლეობის მაღალი ქონებრივი დიფერენციაციით, რაც საქართველოს მოსახლეობის ცხოვრების საშუალოზე დაბალ დონეზე მიუთითებს. მის გასაუმჯობესებლად სახელმწიფოს ქმედითი სოციალურ-ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებასააჭირო, რაც წინაპირობაა მოსახლეობის შემოსავლების დიფერენციაციის შემცირებისა და ცხოვრების დონის გაზრდისათვის, როგორც ქალაქის, ასევე სოფლის მოსახლეობაში.

ქვეყნის განვითარება უნდა მოხდეს მსოფლიო პროგრესის ძირითადი ფაქტორების გათვალისწინებით. ამასთან მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ გაიზარდოს საქართველოს, კავკასიისა და ცენტრალური აზიის როლი მსოფლიო განვითარებაში. ეს პროცესი ეკონომიკის წარმატებული განვითარებისათვის ხელსაყრელ პირობებსაც შექმნის.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ასათიანი რ. (2010) გლობალიზაცია: ეკონომიკური თეორია და საქართველო. თბილისი.
2. პაპავა ვ. (2002) პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი.
3. ჭითანავა ნ. (1999) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. II ნაწილი. თბილისი.
4. ჭითანავა ნ. (1997) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. (ნაწილი I). თბილისი.
5. ჭითანავა ნ. (2012) საქართველოს ეკონომიკის მეტამორფოზები და პერსპექტივები. თბილისი.
6. ჭითანავა ნ. (2009) ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების სტრატეგიის ფორმირების საკითხისათვის. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერება აკადემიის შრომები. ტომი VII. თბილისი.
7. ჭითანავა ნ. (2003) ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია – ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ეკონომიკური იდეოლოგიის ფორმირების საფუძველი. წიგნში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირების და ფუნქციონირების პრობლემები საქართველოში. საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები, ტომი VII, თბილისი.
8. ჭითანავა ნ. (2001) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. III ნაწილი. თბილისი.
9. ხადური ნ. (2009) ომის შემდგომი საქართველოს ეკონომიკური საფრთხეები. ჟურ. „ეკონომიკისტი“, N4.

POVERTY ISSUE IN GEORGIA

MURMAN KVARATSKHELIA

Doctor of Economic sciences, Professor,
Academician of Academy Georgian Economic Sciences, Georgia

KEYWORDS: GLOBALIZATION, ECONOMIC SECURITY, POVERTY, GROSS PRODUCT FOREIGN TURNOVER, DEMOGRAPHIC SECURITY

SUMMARY

The article discusses the challenges facing Georgia during the globalization period. The peculiarities of transition to the principles of the market economy of the country, analysis of macroeconomic indicators, especially dynamics of GDP (gross domestic product) in recent years. In addition, the essence of economic security and the importance of the country's

economic development stabilization process is analyzed.

The main issues that the article highlights are economic security indicators such as demographic safety, economic and economic development trends, economic security, poverty level indicators, population revenue trends, relative poverty and employment issues.